

the status and problems of legal regulation of the accession of alternative energy and implementation of energy in the power grid.

Key words: *alternative (renewable) sources of energy, wholesale electricity market, generation, supply, transmission of electric energy.*

УДК 346.12:658.821 (477)

ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕЦІЇ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О. С. Верещагіна, аспірантка

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто засоби правового забезпечення економічної конкуренції в державному секторі економіки України. Наведено авторське бачення перспективних сфер господарювання, у рамках яких господарська діяльність підприємств державної форми власності вбачається такою, що здатна скласти конкуренцію підприємствам приватної форми власності, а також іноземним підприємствам.

Ключові слова: *державний сектор економіки, приватизація, державний інтерес, антимонопольно-конкурентна політика, економічна конкуренція.*

Постановка проблеми. Поклавши в основу розвитку національної економічної системи модель ринкової економіки, наша держава звернулася до такого базового механізму ринку, як конкуренція. Важливість конкуренції для національної економіки підтверджує норма, закладена в Конституції України, відповідно до якої держава бере на себе обов'язок забезпечити захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній антимонопольно-конкурентній політиці питанню забезпечення конкуренції в державному секторі економіки приділено вкрай мало уваги. Це можна пояснити, по-перше, тим, що державний сектор зараз знаходиться у занепаді, по-друге, тим, що правове регулювання державного сектору як окремої частини загальнонаціональної економіки має фрагментарний характер. Другий фактор, вочевидь, цілком логічно випливає з першого. Через це до розгляду бралися праці вчених, які окремо займалися загальними питаннями державного сектору

економіки та конкуренції, зокрема, А. Беченева, Т. Гоголева, Г. Клейнера, Д. Петросяна, О. Вінник, О. Білорусова, В. Мамутова та ін. Разом з тим за основу було взяте положення чинного законодавства України.

Формування цілей. Метою статті є визначення спеціальних засобів забезпечення конкуренції в державному секторі економіки України, які на практиці пропонується використовувати в рамках антимонопольно-конкурентної політики, а також розгляд низки сфер господарської діяльності державних підприємств, що вбачаються перспективними та конкурентоздатними.

Вклад основного матеріалу. Звертаючись до питання забезпечення економічної конкуренції в державному секторі економіки, відмітимо, що провадження антимонопольно-конкурентної політики безпосередньо зумовлено державними інтересами. Тому пропонуємо провести диференціацію антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки за такими ознаками.

Залежно від державних інтересів, на забезпечення яких спрямована антимонопольно-конкурентна політика:

– антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на забезпечення та профілактику вітальної безпеки (йдеться про створення належних умов життя та праці громадян, охорону здоров'я дорослого населення та немовлят зокрема, забезпечення лікарськими засобами, виробництво якісних продуктів харчування тощо);

– антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на забезпечення економічної безпеки (особливо економічної самостійності) та державного суверенітету шляхом збереження у державній власності стратегічно важливих підприємств;

– антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на збереження національних культурних багатств, довкілля, природного середовища та природних ресурсів, які є основним багатством українського народу;

– антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на підвищення ефективності діяльності природних монополій та збереження їх у власності держави як стратегічно важливих суб'єктів господарювання;

– інші інтереси, які з'являються на різних етапах розвитку держави.

Зазначені державні інтереси зумовлюють напрями антимонопольно-конкурентної політики, а також відповідний інструментарій, який включає державні підприємства, державні замовлення та закупівлі, ціноутворення, приватизацію і реприватизацію тощо. Серед переліченого інструментарію окремо виділяються державні підприємства, які також виступають суб'єктом антимонопольно-конкурентної політики, та її об'єкт, а тому визначають антимонопольно-конкурентну політику. Через це другий пункт класифікації

пов'язується зі способом утворення та організаційно-правовою формою господарюючого суб'єкта.

Залежно від типу організаційно-правової форми господарюючого суб'єкта антимонопольно-конкурентна політика формується та реалізується в рамках:

- державних акціонерних товариств (у статутному капіталі яких частка держави перевищує 50 %, а також 100 % акцій яких належать державі);
- державних комерційних підприємств;
- державних казенних підприємств;
- комунальних підприємств;
- природних монополій, які, власне, не є окремою організаційно-правовою формою суб'єктів господарювання, однак через специфічні умови їх господарської діяльності вимагають запровадження окремого напрямку антимонопольно-конкурентної політики (у тому числі участі держави у формуванні).

Економічна конкуренція в державному секторі економіки є складовою частиною економічної конкуренції в рамках усього економічного простору з урахуванням певних особливостей її суб'єктного складу, завдань та обмежень. Через це у системі засобів забезпечення конкуренції в державному секторі економіки виділяємо загальні (передбачені Законом України «Про захист економічної конкуренції») та спеціальні засоби. Так, до загальних засобів, притаманних також приватному сектору, належать: захист від антиконкурентних узгоджених дій (ст. 6 Закону), запобігання антиконкурентним діям органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (розділ III Закону), недопущення обмежувальної та дискримінаційної діяльності суб'єктів господарювання, об'єднань (розділ IV Закону), запобігання концентрації (розділ V Закону) [1]. В той же час у рамках забезпечення економічної конкуренції в державному секторі слід використовувати окрему систему засобів, якими урахуватимуться зазначені особливості державного сектора (див. п. 3.1).

Розглядаючи роль держави в аспекті їх співпраці з підприємництвом, Д. Задихайло відмічає, що держава може виступати: 1) гальмом розвитку підприємництва, коли вона створює вкрай несприятливу обстановку для розвитку підприємництва або навіть забороняє його; 2) стороннім спостерігачем, коли вона прямо не протидіє розвитку підприємництва, але водночас і не сприяє його розвитку; 3) прискорювачем підприємницького процесу [1, с. 171].

З метою формування цілісної концепції антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки пропонуємо до засобів забезпечення конкуренції в державному секторі віднести такі.

1. Удосконалення механізму управління об'єктами державної власності. Зокрема, йдеться про розподіл повноважень із володіння, регулювання, управління та контролю за діяльністю державних підприємств.

2. Механізм визначення оптимальної частки державного сектору, який базується на нормативно закріплених і науковообґрунтованих методичних рекомендаціях щодо визначення: 1) обов'язкової мінімальної частки державного сектору економіки; 2) механізму та критеріїв визначення стратегічно важливих державних підприємств, приватизація яких забороняється; 3) встановлення підстав та випадків перетворення державних унітарних підприємств на казенні та навпаки. Зазначене гарантуватиме збереження економічної самостійності держави на деяких ринках, сприятиме розвитку конкурентних відносин, а також дозволить відійти від практики штучного доведення до банкрутства конкурентоздатних державних підприємств.

3. Забезпечення механізму функціонування внутрішньосекторальної конкуренції. Зазначене можливе через діяльність державних підприємств, які зможуть конкурувати між собою на відповідних сегментах ринку. Це не тільки сприятиме економічному зростанню кожного окремого підприємства, а й стане поштовхом до залучення у діяльність підприємств інноваційних досягнень.

4. Запровадження інституту державного менеджменту. Заміна трудових відносин з управління державними підприємствами на контрактні спричинена необхідністю зацікавити управлінців державних підприємств у забезпеченні ефективної роботи останніх, що позитивно впливатиме на прибутковість та конкурентоздатність таких підприємств у рамках конкретної сфери господарської діяльності.

5. Науково обґрунтований підхід у забезпеченні національних інтересів через механізм приватизації, який не перетворюється на засіб наповнення державної скарбниці, а дозволяє нерентабельним та збитковим підприємствам знайти «друге життя». При цьому до процесу приватизації мають залучатися відповідні органи (РНБО, АМКУ), які надаватимуть висновки щодо доцільності приватизації. А для потенційного покупця встановлюватиметься низка обов'язкових умов щодо: 1) надання плану розвитку підприємства на найближчі п'ять років; 2) збереження робочих місць за колишніми працівниками; 3) заборона перепродажу підприємства упродовж майбутніх п'яти років. Хоча прибічники приватизації державних підприємств і посиляються на збитковість державних підприємств та слабкі позиції на ринках порівняно з підприємствами приватного сектору, така позиція не витримує критики. Підтримуємо науковців, які вбачають у державних підприємствах високу конкурентоздатність та ефективність, але в разі їхнього функціонування в умовах конкуренції за законами ринкової економіки, а не тільки із

розрахунку на бюджетне фінансування, допомоги, пільги тощо [2, с. 155]. І тут слід конкретизувати, що підтримка держави має виявлятися не стільки у фінансуванні, допомозі чи пільгах, скільки у використанні такого інструменту, як державне замовлення, що дозволить тому чи іншому підприємству здійснювати господарську діяльність. Однак реалії сьогодення свідчать про те, що приватизація може виступати і як інструмент, що використовується для досягнення інших цілей: 1) усунення конкурента з ринку; 2) доступ до дешевої сировини (інтерес власника викликають підприємства, які відкривають доступ до корисних копалин, надр тощо). У першому випадку йдеться про штучне усунення/знищення конкурента шляхом доведення його до банкрутства. Яскравим прикладом цього є приватизація французькою компанією «Лафарж» — великим виробником цементу Балаклейського цементного заводу, який виробляв відомий у всьому світі цемент марки 900, що використовувався для потреб оборонно-промислового комплексу та космічної промисловості, унаслідок чого Балаклейський завод припинив свою діяльність, а вартість цементу марки «Лафарж» виросла у декілька разів [3]. Щодо другого пункту, то йдеться про приватизацію підприємств (як правило, іноземцями), які відкривають доступ до різного роду сировини: вугілля, металу, продукції хімічної промисловості та ін. Володіння такими підприємствами дозволяє власникам за безцінь вивозити сировину за межі України. Як приклад наведемо ситуацію з приватизацією компанією Mittal Steel, Криворіжсталі, що виконує роль проміжної ланки виробничого ланцюга, яким керує зазначена сталеливарна компанія.

6. Раціональне використання природних ресурсів як основного багатства українського народу, що ґрунтується на забезпеченні національних інтересів.

Узагальнюючи наведене, відмітимо, що конкуренція в державному секторі економіки залежно від конкурентного середовища та безпосередньо господарюючих суб'єктів може виявлятися на декількох рівнях: 1) внутрішньосекторальна конкуренція; 2) конкуренція між державними та приватними підприємствами; 3) конкуренція між державними та іноземними підприємствами. Крім того, необхідно відмітити, що конкуренція між окремими суб'єктами господарювання може набувати таких форм: 1) конкуренція цін; 2) конкуренція продукції (товарів, робіт, послуг); 3) конкуренція рівня техніки; 4) конкуренція рівня знань; 5) конкуренція інтелектуальної власності; 6) конкуренція рівня соціального забезпечення; 7) конкуренція управління. Зазначене має враховуватися під час формування антимонопольно-конкурентної політики для підприємств державного сектору економіки, а також використовуватися разом із засобами забезпечення конкуренції у відповідних сферах господарювання. Розглянемо сфери господарської діяльності, які за умов проведення

відповідних реформ є перспективними та конкурентоздатними на всіх зазначених рівнях, а також у рамках яких пропонується використовувати наведені засоби забезпечення конкуренції.

1. У сфері житлово-комунальних господарств пропонується надати можливість комунальним підприємствам конкурувати між собою за споживача, скасувавши територіальну прив'язку при обслуговуванні населення. За таких умов споживач матиме змогу зробити вибір, порівнюючи якість послуг, що надаються відповідними комунальними господарствами, а в останніх, у свою чергу, з'явиться стимул до поліпшення організації власної роботи з метою приваблювання споживача.

2. Налагодження виробництва дитячого харчування державними підприємствами, що пов'язується із популярністю зазначеної продукції серед населення, а також із необхідністю забезпечення в державі вітальної безпеки. Йдеться про те, що участь держави у виробництві дитячого харчування є запорукою більш суворого контролю за якістю та безпечністю сировини, процесом виробництва, а отже, за якістю кінцевої продукції, що є привабливим для більшості покупців. Через це можна стверджувати, що в зазначеній сфері можуть існувати повноцінні конкурентні відносини як між державними підприємствами, що виробляють однорідну продукцію, так і між державними та приватними підприємствами. Необхідно відмітити, що в окресленій сфері на сьогодні існують позитивні зрушення, зумовлені прийняттям Державної цільової соціальної програми розвитку виробництва продуктів дитячого харчування на 2012–2016 р., основною метою якої є створення сприятливих умов для розвитку виробництва безпечних та якісних продуктів дитячого харчування.

3. Монопольне становище державних підприємств у виробництві етилового спирту, передбачене Законом України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», у рамках зазначеного напрямку господарської діяльності є яскравим прикладом секторального принципу в конкуренції, коли державні підприємства змагаються між собою за ринки збуту.

4. У сфері охорони здоров'я пропонується реформувати господарсько-правовий статус медичних закладів та порядок надання ними відповідних послуг. Хоча Конституція України і гарантує надання безоплатної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, треба констатувати, що на сьогодні безоплатна медицина фактично відсутня, а це, безумовно, є несприятливим фактором для вітальної безпеки. Оскільки дотримання прав і свобод людини і громадянин у сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій є одним із принципів охорони здоров'я, з метою забезпечення конституційних засад у цій сфері

видається актуальним запровадити такі механізми: 1) перехід до контрактної форми надання медичних послуг, що забезпечить конкуренцію між закладами охорони здоров'я, а також прозорість у їхній діяльності; 2) страхова медицина; 3) державне замовлення та безоплатне надання медичних послуг певним категоріям громадян, перелік яких має визначитися відповідним нормативним актом; 4) встановлення відповідальності за неякісно надані послуги. Запровадження такого механізму сприятиме підвищенню рівня послуг, що надаються медичними закладами, а отже, забезпечуватиме конкуренцію між ними.

5. Організація державною охоронних послуг, які на сьогодні є дуже затребуваними, що, власне, дозволить конкурувати з іншими господарюючими суб'єктами, які спеціалізуються на таких послугах. На сьогодні держава має необхідну базу — органи внутрішніх справ, у структурі яких може функціонувати служба з надання охоронних послуг.

6. Оскільки право на освіту, зокрема вищу, є однією із гарантій, закріплених в Конституції України, підвищення рівня якості надання освітніх послуг має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави. І хоча законодавство не визнає вищі навчальні заклади суб'єктами господарювання, проте аналіз ознак господарської діяльності та суб'єктів господарювання підтверджує, що ВНЗ мають всі «класичні» ознаки господарюючих суб'єктів. Не вдаватимемося у докладний аналіз таких ознак, оскільки це є предметом окремого дослідження. Зазначимо лише, що конкуренція між ВНЗ, які знаходяться у державній (комунальній) власності, за державне замовлення є цілком реальним явищем. Крім того, конкуренція у цій сфері існує на декількох рівнях: 1) серед державних (комунальних) ВНЗ; 2) між державними ВНЗ та ВНЗ приватної форми власності; 3) між національними ВНЗ та ВНЗ, що знаходяться за кордоном. Через таку широку географію конкуренції якість та рівень надаваних послуг мають відповідати світовим стандартам.

7. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про підприємництво» діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробкою, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками і будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями. Через такий «особливий» статус зазначені види діяльності державних підприємств слід віднести до державної монополії. Однак це не виключає необхідність, можливість та доцільність існування між підприємствами відповідного профілю конкурентних

відносин, заснованих на суперництві за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо завдяки власним досягненням.

8. Державні підприємства лісового господарства, географія яких є широкою, а товар, що пропонується до продажу, — популярним. Отже, у зазначеній галузі існує низка сприятливих умов, що спричиняють конкуренцію.

Висновки. З огляду на зазначене необхідно відмітити, що забезпечення економічної конкуренції в державному секторі економіки, яка є ключовим об'єктом загальнодержавної антимонопольно-конкурентної політики, є одним з першочергових завдань, що має бути реалізоване в рамках державної економічної політики, оскільки й дотепер державний сектор залишається важливим важелем впливу держави на ринкові процеси, а також є тим важливим механізмом, що забезпечує такі найважливіші державні інтереси, як вітальна безпека, економічна самостійність, державний суверенітет, збереження національних культурних багатств, довкілля, природного середовища та природних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задихайло Д. В. Основи господарського права України : навч. посіб. / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков. — Х. : Юрайт, 2012. — 328 с.
2. Єщенко П. С. Сучасна економіка : навч. посіб. / П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. — К. : Вища шк., 2005. — 327 с.
3. Общенациональный еженедельник ВРЕМЯ.UA [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vremia.ua/rubrics/ehkonomika/4234.php>.

СПОСОБЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Верещагина Е. С.

Рассмотрены способы правового обеспечения экономической конкуренции в государственном секторе экономики Украины. Предоставлено авторское видение перспективных сфер хозяйствования, в рамках которых хозяйственная деятельность предприятий государственной формы собственности видится такой, что способна составить конкуренцию предприятиям частной формы собственности, а также иностранным предприятиям.

Ключевые слова: *государственный сектор экономики, приватизация, государственный интерес, антимонопольно-конкурентная политика, экономическая конкуренция.*

THE WAYS OF LEGAL SUPPORT OF COMPETITION POLICY IN THE PUBLIC SECTOR OF UKRAINE

Vereshchagin O. S.

This article investigates the ways of legal support of the economic competition in the public sector of Ukraine. The author explicates her own opinion concerning the perspective areas of economic activity of the state-owned enterprises referring to the aptitude of such enterprises to be able to compete with private and foreign enterprises.

Key words: public sector, privatization, public interest, antimonopoly and competition policy, economic competition.

УДК 346.14:67.08

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

О. О. Гончаров, здобувач

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено питання визначення господарсько-правового статусу суб'єктів поводження з відходами та проблеми здійснення підприємницької діяльності у цій сфері.

Ключові слова: господарсько-правовий статус, суб'єкти поводження з відходами, екологічне підприємництво.

Постановка проблеми. Дуже важливу роль у справі охорони навколишнього природного середовища відіграють вимоги, що ставляться до суб'єктів у сфері поводження з відходами, встановлення заходів запобігання утворенню відходів, визначення окремих вимог щодо поводження з небезпечними відходами тощо.

Закон України «Про відходи» окремо висуває вимоги до громадян України, іноземців, а також до господарських організацій у сфері поводження з відходами. До обов'язків останніх відповідно до ст. 17 Закону входять: запобігати утворенню та зменшувати обсяги утворення відходів; забезпечувати приймання та утилізацію використаних пакувальних матеріалів і тари, у яких знаходилася продукція цих підприємств; визначати склад і властивості від-